

XII. ve XIII. Hafta

Batıcılık Akımı

XVI. yüzyıl ortalarında siyasi ve askeri gücünün zirvesine ulaşan Osmanlı İmparatorluğu, bir takım iç ve dış faktörlerin ve bilhassa Avrupa’da meydana gelen ve ilk önce dünya ticaret yollarının değişmesine yol açan, coğrafi keşiflerle somutlaşan gelişmelerin etkisiyle uzun süren bir çözüme devrine girmiştir. Devletin siyasi, sosyal ve İktisadî yapısındaki çözücü etkilerini giderek şiddetlendiren gelişmeler, XIX. asrın sonlarına doğru bunalımı had safhaya ulaştırmıştı.

Batıcılığın fikri temellerinin II. Abdülhamid devrinde Jön Türkler’ in muhalefet hareketi içinde oluştuğu söylenebilir. II. Meşrutiyet dönemindeki batıcıların büyük çoğunluğu II. Abdülhamid devri muhalefetinin içinde bulunmuşlardır. Bu dönemde yurt dışına çıkan ve II.Meşrutiyet devri batıcı fikirlerin ilk savunulduğu mecmualar olarak “Osmanlı” ve “İctihad”ı görmekteyiz. Osmanlı gazetesi Jön Türklerin Cenevre grubu tarafından 1 Aralık 1897’de çıkarılmaya başlandı.

Bu dönemde Abdullah Cevdet ve arkadaşları, fikirlerini benimsedikleri Avrupalı düşüncelerin eserlerini çevirerek ve edebi ve kültürel yayınlarda bulunarak halkın kültür seviyesini yükseltmeye çalışmışlardır. Abdullah Cevdet ve arkadaşları dinden yalnız siyasi amaçla değil, belki de ondan çok daha fazla İslâm ülkelerinin kültürel birliğine sağlayacak bir araç olarak da faydalanmayı düşünüyorlardı.

Batıcılığın en mühim siması olarak gözüken Abdullah Cevdet’in fikirleri bütün olarak dikkate alınınca “ansiklopedizme geri dönüş”ü temsil ettiği söylenebilir. Gerçekten de o, birçok alanda tercüme, derleme ve telif eserler meydana getirmiş ve bu eserlerdeki fikirleri Osmanlı aydınlarına tanıtmaya çalışmıştır. Halkı güçlendirmek için onu eğitmek lüzumuna inanan Cevdet, halka batının büyük yazarlarının eserlerinin okutulmasıyla bunun sağlanacağına inanıyordu.

Genel manada, sosyal ilerlemeyi sağlamak için ileri sürdükleri bu fikirlerinin yanı sıra batıcılar II. Meşrutiyet devrinde de savunacakları bazı siyasi ıslahat tekliflerini ve politik görüşleri ilk olarak bu devirde dile getirmişlerdir. İlk defa 1899 senesinde “Osmanlı’da “İdare-i Cumhuriye”den bahsedildiği görülmektedir. Laikleşme isteğini ifade eden belirtiler ve bunun yanında “âhlâk-ı içtimaiye” mefhumu, Batı medeniyetinin belki de bir bütün olarak

alınması gerekeceğini şeklindeki fikirler “Osmanlı”nın derin manada “Batıcı”olduğunu gösterir.

Siyasi fikirleri itibariyle etnik grup milliyetçiliğine karşı olan batıcılar, Osmanlı ittifad-ı anasını savunuyorlardı. Ancak bu birliği sağlayacak güç Abdullah Cevdet için haneden değil, birleşen milletlerin ortak çıkarları olmalıydı.

İlk olarak lâikleşme eğilimleri ve saltanat kurumuna karşı temel bir şüphe onların yazılarında görülmüştü. Batılılaşmanın “kültür” ve “yönetim” le ilgili yönlerine verdikleri bu temel kıymete rağmen batıcılar, II. Meşrutiyet devrinde de görüleceği üzere iktisada çok fazla önem vermiyorlardı. Esasen bütün Jön Türkler gibi batıcıların da anlamakta en zorluk çektikleri husus, iktisadi gelişme olmuştur.

Bu dönemde batıcıların başında, Abdullah Cevdet, Celâl Nuri, Süleyman Nazif, Kılıçzade Hakkı ve Ahmet Muhtar vardı. Genel olarak yenileşme meselesinde birleşen batıcılar din konusunda ve batının ne dereceye kadar örnek olabileceği meselesinde birbirlerinden ayrılıyorlardı. Bu dönemde batıcılara göre İslâmiyet ve onu temel alan bazı müessese ve geleneklerin doğu toplumlarının gerilemelerinin en büyük sebepleri olmuştur. Buna rağmen gerek meşrutiyet öncesi ve gerek meşrutiyet sonrası İslam ’a cepheden hücum edememeleri, Osmanlı Devletinin bir İslâm devleti ve toplumda kıymet hükümlerinin temel belirleyicisinin Müslümanlık olmasından ileri geliyordu.

Batıcılara göre 23 Temmuz 1908 siyasi inkılâbını İçtimaî bir inkılâpla tamamlama zorunluluğu vardır. Bunun için ise ilk önce geriliklerimizi idrak ve bunlara ilân etmemiz lâzımdır. Toplum bir kere kendi geriliklerine sırtını dönünce, batıya dönmüş olacaktır. Bütün çekilenlerin sebebi, Avrupalı olmamaktır. Ülke seçkinlerini cehaleti yok etmek ve hakikat ve ilmi yaymak görevi beklemektedir.

Batıcıların batıyı körü körüne taklide karşı oldukları çeşitli kaynak ve araştırmalarda ifade edilmektedir. Batıcılar medeniyetin tek olduğunu iddia ediyorlar. Toptan batılılaşmayı savunuyorlardı. Avrupa’yı körü körüne taklide karşı olmak ile “gülü ve dikenini ile isticlas”ı yani uyum sağlanmasını şu şekilde izah ediyorlardı. Batılılaşmak bir tercih meselesi değil, bekâ meselesi idi. İktibas etmek yani aktarmak anlamsız, kopya etmek sathi ve tehlikeli idi. Yapılacak tek şey, Avrupa’nın tamamen kabulü, Türkiye’nin medeni Avrupa’nın bir parçası haline gelmesiydi.

Batıcılar, Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan insanlar için temel siyasi bağ olarak gördükleri “İttihat-ı anasır” (Osmancılık) politikasını benimsemişlerdir. İslamcılıkları daha çok kültürel birlik anlamını ihtiva etmektedir. İslâmiyet hukuk reformu ile ilgili konularda İslamcılarla çatıştıkları da bir gerçektir.

Batıcılar, Türkçülerin “Turan” idealine karşıdır, milliyetçilik fikrinin bölücü etkileri olduğunu savunmuşlardır. Abdullah Cevdet Türkçülerin “Turan”ına karşı “İrfan” idealini ileri sürerek, Ziya Gökalp’in meşhur beytini tek kelime değişikliği ile tekrarlamıştır.

Fikir sistemlerinde iktisadi unsurlara pek yer vermeyen batıcıların, dertlerimizin kaynağı cehaletimizdir, softalardır, üfürükçülerdir, kadınların durumudur vb. İslahat konusundaki tekliflerinin çoğunluğu eğitim, hukuk ve geleneksel usul ve an’analere dairdir. Bu tavırlarında, batıcıların sosyal yapı bir “zihin olayı” modernleşmeyi de “zihinleri değiştirme meselesi” olarak görmelerinin önemli etkileri vardır.

Kaynaklar:

Şükrü Hanioglu, Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul, 1981.

Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, Ankara 1964.

Ahmet Bedevi Kuran. İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki, İstanbul, 1948,

Sina Akşin, Yüz soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul, 1980.

Hilmi Ziya Ülken, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi C.I, İstanbul.